

Dr. Herencsár Viktória, egyetemi docens

Emlékezés Tarjáni Tóth Idára, születésének 100. évfordulója alkalmából.

Tarjáni Tóth Ida¹ cimbalomművész-tanár neve a 20. században közismert volt nem csak azért, mert híres bemondói baki füződött nevéhez (Cimbalmi Tóth Ida tarjánozik, helyesbíték cimbolázik), hanem mert művészi és pedagógiai munkásságával kiemelkedő elismertségre tett szert nem csak Magyarországon, de külföldön is.

1918. május 16-án született Budapesten. Édesapja, aki mozdony felvigyázó volt, kitűnően játszott fuvolán és cimbalmon, családjában mindenki tanult zenét. Háztartásbeli édesanyja titokban sajátította el a cimbalmon való játszást. Mivel otthonukban volt hangszer, és a zene mindennap részévé vált a család életének, nem csoda, ha a kis Idusban már a bölcsőben kialakult a zene szeretete. Négy éves volt, amikor elkezdett játszani édesapja cimbalmán. Ez játék volt számára. Édesapja nem tanította, legfeljebb csak kijavította, ha valamit rosszul játszott – így emlékezett vissza erre a korra a mindenki által Ida néninek hívott művész-pedagógus. 6 évesen került a Maglódi úti iskolába, ahol heti két órában külön énektanár tanította a gyerekeket a zenére. Itt tanított éneket Fodor Janka² is, aki a Zeneakadémia cimbalom tanára és a Fodor Zeneiskola zeneszerzés tanára is volt. Mikor meghallgatta az újonnan bekerült kislány cimbalomjátékát, azonnal bevitte magához a Zeneakadémia előkészítő szakára, ahol a szolfézs elméletét Molnár Antalnál tanulta. Első koncertfellépése Balatonalmádiban volt, ahova a nyolc éves kislányt tanárnője vitte. Ezután még abban az évben Pécsen is játszott koncerten, ahova szintén Fodor Janka vitte, aki időnként szülővárosában is tanított. Tarjáni Tóth Ida 1928-tól akadémista lett, ahol Molnár Géza tanította a zeneesztétikát és egyetemes zenetörténetet, Ádám Jenőtől népzene-tanult. Már akadémista évei alatt számos fellépése volt nem csak Magyarországon, de külföldön is. Szimfonikus zenekarral először 13 évesen szerepelt, amikor a Budapesti Zenekar (mai nevén

¹ Eredeti nevén Tóth Ida. Amikor a 30-as években szintén cimbalomművészként megjelent Tóth Lia, hogy ne keverjék őket össze, Tóth Ida felvette édesanyja lánykori nevét, így lett Tarjáni Tóth Ida.

² Fodor Jankáról nagyon keveset tudunk. Pécsen született az 1880-as év körül. Nagybátyja Fodor József szemészprofesszor, aki nagy barátságban volt Allaga Gézával, a cimbalom irodalmának és iskolájának megteremtőjével. Így nem véletlen, hogy a cimbalom tanár barát elvállalta Janka oktatását, aki később Kun Lászlónál végezte el az Akadémiát cimbalom és zeneszerzés szakon. 1918-tól segédkezett Kun Lászlónak a cimbalomoktatásban, majd hivatalosan 1921-től 1939-ig oktatta a cimbalmot az Akadémián. Tarjáni Tóth Ida elbeszélése szerint nagyon jó tanár volt, számos kitűnő muzsikust nevelt. Mivel neki nem volt gyereke, Tarjáni Tóth Idát gyermekeként kezelte és ő lett később a bérma keresztanyja. Sokszor aludt tanárnőjénél, aki magával vitte a kis Idát koncertekre. A jó kapcsolat ellenére, nem sokat mesélt magánéletéről, inkább a neveléssel foglalkozott – emlékezett vissza Tarjáni Tóth Ida, aki szintén második anyukájának tekintette tanárnőjét.

Nemzeti Filharmonikusok) a Vigadóban játszotta Kodály Zoltán Hány János Szvitjét Sergio Failoni vezényletével. A zenekar igazgatója Fodor Jankától kért növendéket a cimbalom szólam eljátszására, aki Tarjáni Tóth Idát ajánlotta. A főpróbán ismerkedett meg különleges módon Kodály Zoltánnal. Ida néni elmondása szerint egy férfi oda lépett hozzá a főpróba után és megkérdezte, miért nem játszotta a darabban a glissandót³, amit a zeneszerző beírt. Mire a 13 éves kislány azt válaszolta:

-- Mert azt így nem lehet lejátszani.

A férfi megkérdezte:

-- Ezzel azt akarja mondani, hogy a zeneszerző rosszat írt?

-- Igen. A zeneszerző nem ért a cimbalomhoz. – felelte a kislány.

Erre a férfi bemutatkozott:

-- Kodály Zoltán vagyok a zeneszerző. Hogyan kellett volna ezt írni?

Tarjáni Tóth Ida bemutatta. Azután mindig úgy játszotta ezt a részt a zeneszerző beleegyezésével. Kodály Zoltán zeneszerzésre tanította később 3 évig Tarjáni Tóth Idát az akadémiai éve alatt. Bartók Bélával is az akadémiai éve alatt találkozott. Mikor Bartók az I. Hegedű Rapszódia zenekari változatába cimbalom szólamot próbált írni, bement Fodor Janka cimbalom óráira a cimbalmon való játszás tanulmányozása miatt. Az órák a Zeneakadémia 3. emeletén a 18-as szobában zajlottak és éppen Ida néni volt órán Fodor Jankánál. Bartók Ida nénivel próbáltatott ki mindent, amit ő kitalált. Két hónapig járt be Ida néni óráira és a zongora tetején hasalva jegyzetelt – mesélte nekem Ida néni. Két hónap után, bár befejezte a cimbalom szólamot, kijelentette, hogy olyan bonyolult a cimbalmon való játék, hogy inkább eláll attól, hogy erre a hangszerre komponáljon. Hát nem is született több Bartók mű cimbalomra! Viszont hozzájárult, hogy bármelyik művét játszhatják a cimbalmosok saját átírataikban.

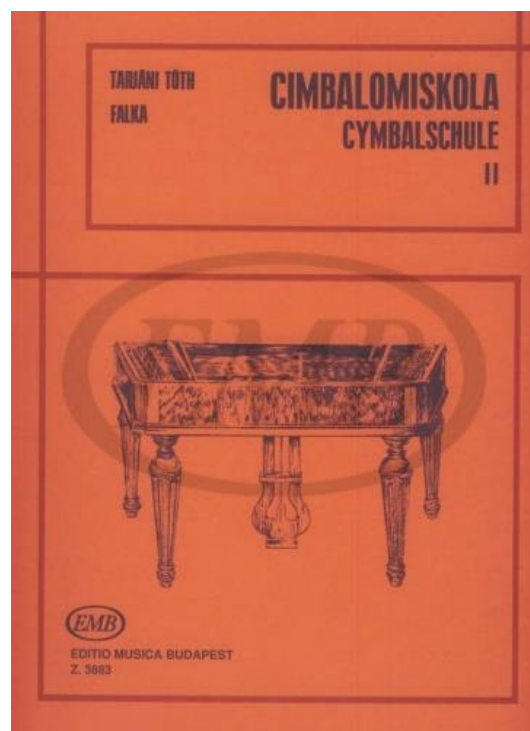
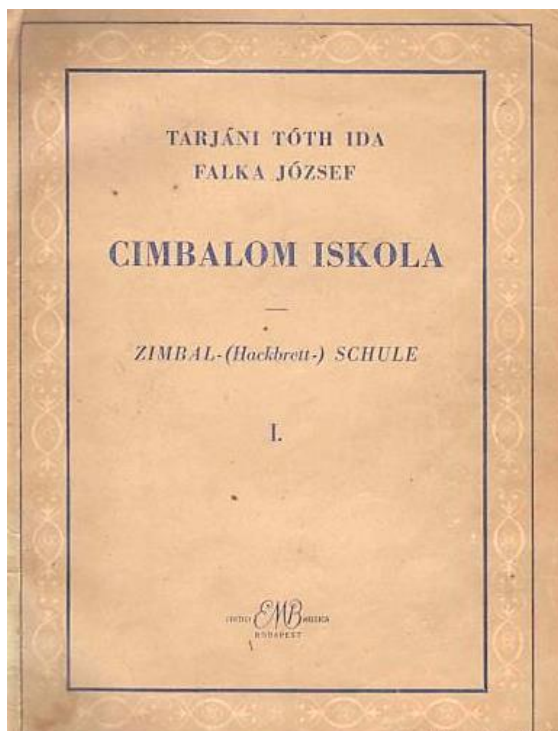
Ida néni az akadémiai évek alatt külföldön is turnézott. 1931-ben Gyenes Lili Zenekarával (első női zenekar) koncertturnéra ment. 13 hónap alatt 13 országban voltak koncertek, ahol nem csak zenekari tagként, de szólolistaként is fellépett. Ezzel a zenekarral még háromszor volt turnén. A Liszt Ferenc Akadémián 1934-ben szerzett bizonyítványt, majd még 2 év önként ismétlőként járt tovább, így diplomáját 1936-ban szerezte. Az akadémiai évek után koncertezett jótékonyági koncerteken volt osztálytársaival, közöttük Lisznyay Gábor egyházzeneész, pedagógussal, aki több művet komponált e hangszer számára. Ida néni kezdeményezésére létrejött egy női cimbalom trió, melynek tagjai rajta kívül Komlóssy Nusi

³ Zenei kifejezés. Csúszást jelent a hangokon.

és Ferenczy Ibolya voltak. A Trió a háborúig működött és koncertet adtak világszerte. 1937-ben Fodor Janka betegsége idején Tarjáni Tóth Ida volt a helyettese. 1939-től másfél évig Szegeden tanított és koncertezett. A 40-es évek elején a Gyenes Zenekarban is játszott és mellette privát növendékeket fogadott, akik főleg a Téglagyári munkások gyerekei voltak. A háborús évek alatt nem volt munkája, ezért Rákosfalván templomokban orgonált, a Postás Zeneiskolában zongorát és cimbalmot tanított. 1946-ban férjhez ment Petrovics Péter műkereskedőhöz, aki háztömbmegbízott volt. Ida néni egészségügyi megbízottként tevékenykedett a háború alatt és után. Két fia született: Petrovics Péter (1947- 1968), aki fiatalon meghalt és Petrovics Tamás (1948- 2008), aki népzeneész és cimbalom tanár lett. Tarjáni Tóth Ida a Honvéd Művészegyüttes megalakulásával a társulat tagja lett 1948-ban, egyben az együttes alapító tagjának is számított, melynek 1956-ig volt a cimbalomművésze. A forradalom idején az együttesel Kínában és Moszkvában turnézott. Moszkvában a Művészegyüttes megtagadta a fellépést, hallván a magyarországi híreket, ezért hazaérésük után feloszlatták a társulatot. Szólista tagjai közül sokan váltak később híres muzsikusokká, énekesekké. Ida néni a Magyar Állami Operaház zenekarában kapott állást, ahol már korábban is játszott kiségitőként. A koncertezés mellett tanítói tevékenységét sem szüntette meg. 1951-től tanított Zeneoktató Munkaközösségben (korábban Fodor Zeneiskola), mely 1952-ben a I számú Körzeti Zeneiskola, majd 1968-tól VI. kerületi Állami Zeneiskola nevet kapta (most Tóth Aladár Zeneiskola). Tanítványai közül több híres cimbalomművész és pedagógus került ki, mint például Fábíán Márta, Fábíán Jolán, Szakály Ágnes. A cimbalom iskolarendszerű oktatásában nagy szerepet játszott Tarjáni Tóth Ida a háború után, hiszen szinte mindent újra kellett építeni. A Zeneiskolában való cimbalomoktatáshoz komoly toborozást kellett folytatnia. Mivel szerette a gyerekeket és a gyerekek is szerették őt, ez nem volt nehéz. Volt olyan év, amikor 47 növendéke volt. Én hozzá négy évesen kerültem a nővérem által, aki a Rádió Gyerekkórusába járt, ahol hangszert kellett választania és az akkor már Fábíán Mártát ott tanító Tarjáni Tóth Idához került egy véletlen folytán. Mikor szüleim vettek egy hangszert 1956 decemberében, elkezdtem rajta játszani és nem hagytam nővéremet gyakorolni, mindig én akartam rajta játszani. Ida néni először nem hitte el, hogy ez valóban így van, azt hitte, hogy nővérem lusta. Majd mikor meghallgatott, rögtön felkarolt és az év végi vizsgára engem is elhívott, ahol az I sz. Körzeti Zeneiskola tanárai összegyűltek az igazgatónővel, Czövek Ernával az élen, hogy eldöntsék, mi legyen velem. Nem tudtam írni, olvasni, hiszen még nem voltam iskolás, de kottát írni és olvasni már tudtam. Nem lehettem zeneiskolás, de úgy döntöttek, hogy mindenképpen foglalkozni kell velem, ami csak privátilag volt megoldható. Szüleimnek nem volt pénzük arra, hogy privát órákat fizessenek.

Ida néni jóval később, az Akadémia elvégzése után elmesélte nekem, hogy mikor ezt a tényt közölte a vizsgáztató tanárokkal, ők jól leszidták és rendreutasították, hogy egy tanárnak ilyen nem szabad mondania, hanem örülnie kellene annak, hogy egy kiemelkedően tehetséges gyerek kerül hozzá, még akkor is, ha az nem tud fizetni. Megfogadva tanárkollégái tanácsát fizetés nélkül foglalkozott velem mindaddig, míg iskolába nem kerültem. Lakására jártam, és ő is lányának tekintett engem ugyanúgy, mint őt a tanárnője. Két fiával is testvéri kapcsolatban voltunk nővéremmel. Ida néni édesanyja, Gizi néni, pedig nagymamaként minden órára készített valami finomságot két unokájának és nekünk is. Ettől kezdve Ida néni haláláig nagyon jó kapcsolat volt közöttünk. Gimnazista koromban, amikor már bejártam a Zeneiskolába órákra, ami az Andrássy úton volt, közel az Oktogonhoz, mindig engem tett utoljára, majd az óra után elindultunk hazafelé (közel laktunk egymáshoz), de az Oktogon cukrászdájában mindig megálltunk és meghívtak egy gesztenyepürére és egy pohár Szürkebarát borra. Még nem voltam nagykorú, így ő magának kérte ki a két pohár bort és azt mondta: ettől a pohár bortól nem lesz semmi bajod, csak egészségesebb leszel. Minden alkalommal kellemesen elbeszélgettünk egészen hazáig. Főiskolás koromban is többször találkoztunk az iskolán kívül is. A Főiskola elvégzése után pedig eljött minden koncertemre, ha tehetett. Én tanácsokat kértem tőle és ő is tanácsokat kért tőlem, mint anya és lánya egymás között. Ezt a példát Janka nénitől láthatta, tovább vitte és nekem is adott egy példát arra, hogyan tartsak kapcsolatot növendékeimmel. Az oktatásából is sokat átvettem. A kisgyerekeket úgy tanította, hogy nem határozta meg, mit kell nekik játszani. Azonos technikájú vagy stílusú darabokat választott, amit bemutatott a gyerekeknek és a gyerekek kiválaszthatták melyiket szeretnék megtanulni. Így mindenki azt hitte, hogy azt a darabot választotta, amit akart, pedig végül is a tanár választotta a darabokat, csak lehetőséget adott választásra. Mindenki boldog volt, és örömmel tanult. A nagy gyerekek, vagy akadémisták oktatásánál is volt lehetőség a darabok kiválasztására, bár ott már nem mutatta be előre a tanárnő a darabokat. Ezt a tanítási módszert én is átvettem, így tanítványaim is mindig örömmel tanulják a darabokat. Az előadás lehetőségét is sokszor rábízta a növendékekre, ha látta, hogy van fantáziájuk, elképzelésük. Soha nem erőltette rá senkire a saját elképzelését. Én személy szerint ezt nagyon jónak tartottam, mert nem fogta vissza fantáziámat. Koncertező művészként is sokat tanultam tőle. Azt a mondását a mai napig megfogadom, hogy ha csak egy néző van a nézőtéren, annak is ugyanúgy a legjobbat kell nyújtanom, mint, ha ezren ülnének ott, mert azért jött el, hogy engem hallgasson. Tőle tanultam azt is, hogy olyan soha nem lesz, hogy mindenkinek tetsszen, amit csinálok, de ha csak egy valakinek tetszik, akkor már elégedettnek kell lennem, mert egy embernek örömet szereztem.

Tarjáni Tóth Ida a zeneiskolai oktatáshoz létrehozott egy kétkötetes Iskolát Falka József kántor társszerző segítségével. Segítség azért kellett, mert a tanítás, a koncertezés mellett nem volt elég ideje ezt egyedül megalkotni. Ráadásul 1949-ben meghalt a férje, a két gyereket a nagymamával együtt neki kellett eltartania. Már a gyereknevelésre sem volt ideje, az a nagymamára volt bízva. Mégis a lehetőségekhez képest mindent megtett a két fiáért. A Cimbalomiskola I. kötetét 1958-ban adták ki. Az iskolát volt tanára, Molnár Antal lektorálta. Ez a kötet a Kodály metóduson alapszik, szolmizálásra épül. Ida néni bevallása szerint, ő tanítványaitól tanulta a szolmizálást, mert az ő idejében ez még nem volt. A második kötet 1967-ben lett kiadva. A mai napig a magyar cimbalom típuson tanulóknak ez az alap irodalma nem csak Magyarországon, külföldön is. Sőt már más típusú cimbalmok oktatása is használja ezt az iskolát. Ezen kívül minden tanítványának személyre szabottan készített klasszikus átíratokat. Akkor még nem volt másolási lehetőség, mindent kézzel kellett írni. Mi is sokat kottáztunk, de sokszor ő írta le nekünk a műveket, mert ő gyorsabban tudott írni. Tanítványait soha nem szidta le, mindig a pozitív tulajdonságaikat emelte ki. Kritikái is elnézőek voltak, nem akarta, hogy bármelyikünknek elmenjen a kedve a zenéléstől. Kollégáival ugyanúgy elnéző volt, még azokkal is, akik őt megbántották, vagy rosszat tettek neki. Mélyen katolikus hívő volt és azt tartotta, hogy a bosszúállás nem fér össze az ő hitvallásával. Amikor rosszakarói azzal vádolták, hogy nyilas és emiatt egy éven keresztül kihallgatásra kellett járnia és betiltották tanári és művészi működését, a felmentés után sem gondolt arra, hogy megtorolja a vele történeteket és bosszút álljon azokon, akik ezt okozták.

1959. év vizsgakoncertjén Kodály Zoltán gratulál Tarjáni Tóth Idának. Hátul két növendéke: Herencsár Viktória (balra), és Fábián Márta (jobbra)

A vizsgakoncert után. Balról jobbra: Fábián Márta, Petrovics Péter, Tarjáni Tóth Ida, Ádám Jenő, Garamszegi Mária, Kovács Borbála. Előttük balról jobbra: Fábián Jolán, Petrovics Tamás, Herencsár Etelka. Legelöl középen: Herencsár Viktória (A többiek nevére nem emlékszem)

Az Akadémián való cimbalom oktatás újra megnyitása sem volt egyszerű. Rácz Aladár halálával bezárták a cimbalom szakot az Akadémián, mondván, hogy nincs megfelelő művész, aki tovább vigye a tanszakot. Ida néninek viszont nagyon jó növendékei voltak, és úgy gondolta, a tehetséges növendékeknek lehetőséget kell adni a tovább tanulásra. Emiatt egész hadjáratot indított. Ment minisztériumba, beszélt az Akadémia vezetőségével. Már majdnem kudarcba fulladt az egész, amikor az az ötlete támadt, hogy aláírást gyűjt. Híres emberekkel íratta alá a kérvényt a cimbalom szak megnyitására. Még Honthy Hanna is aláírta, és sikerült. Megnyitották a cimbalom szakot. 1966-tól a 70-es évek végéig a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Tanárképző Budapesti Tagozatán oktatta a cimbalmot, ahol nála diplomázott Szeverényi Ilona, Szöllős Beatrix, Farkas Györgyi, Szakály Ágnes, természetesen én is, és még sokan mások. Külföldi növendékei is voltak, melyek közül a leghíresebbek Yasuko Kano, aki Japánban cimbalom iskolát nyitott és Christianne-Marie Blas, aki Franciaországban terjesztette a cimbalom kultúráját. Az oktatás mellett nemzetközileg elismert művész volt. Világszerte koncertezett nem csak zenekarokkal, szólóban és kamarazenében is. Híres karmesterekkel, előadóművészekkel szerepelt együtt, például Ferencsik János, Sergio Failoni, Leopold Stokowski, Koródy András karmesterekkel, Kovács Dénes hegedűművésszel, külföldi előadóművészekkel. 1965-ben Dijonban (Franciaország) Rameau díjat kapott francia zeneszerzők műveinek interpretálásáért. Lemezfelvételei Franciaországban jelentek meg. Közülük az egyik elnyerte a Charles Cros Akadémia hanglemez nagydíját. Magyarországra a lemezeket nem hozták be, hiszen ezek nyugat-európai kiadványok voltak.

Szerencsére Magyarországon számos rádiófelvétel őrzi játékát. Majdnem mindegyik magyar szimfonikus zenekarban közreműködött. Rendszeresen közreműködött a Magyar Állami Operaház Zenekarával és az ahhoz tartozó Filharmóniai Társasággal, az Állami

Hangversenyzenekarral (ma Nemzeti Filharmonikusok és a Magyar Rádió Szimfonikus Zenekarával).

1952. A Magyar Rádió stúdiója. Szabó Miklós operaénekes, Török Erzsébet népdalénekes, jobbra Tarjáni Tóth Ida cimbalomművész.

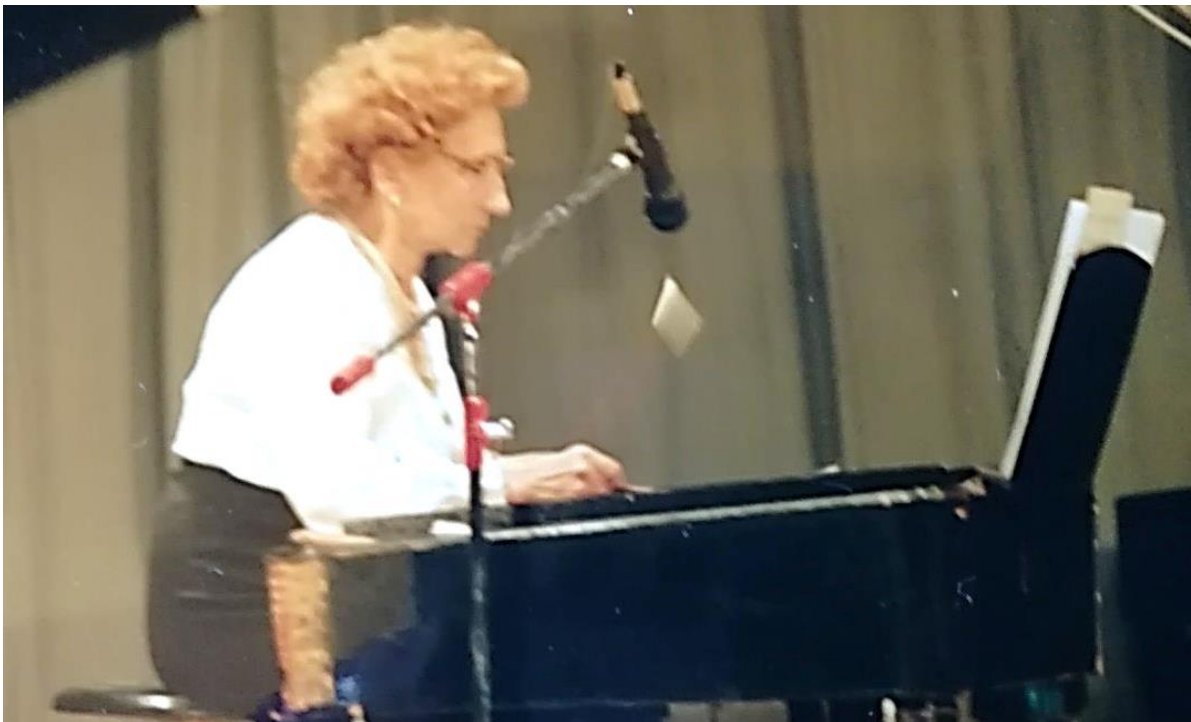
A sok tevékenység mellett még arra is volt ideje, hogy népzénét gyűjtsön. Erdélyben olyan helyeken gyűjtött, ahol a népzében cimbalom is volt. Ezeket saját maga feldolgozta és játszotta, de sajnos kottában nem jelentek meg. Több zeneszerző írt számára és növendékei számára cimbalom műveket. Ádám Jenő népzene gyűjtőként számos népzenei feldolgozást készített cimbalomra. Lisznyay Gábor, a volt osztálytárs is alkotott cimbalomra műveket. Nevéhez fűződik több cimbalomra komponált mű bemutatása, mint például Tóth Dénes Cimbalomversenye, amit a Filharmóniai Társaság Zenekarával mutatott be. Repertoárján Allaga Géza művein kívül népzenei feldolgozások, preklasszikus átiratok, kortárs zeneszerzők művei egyaránt megszólaltak. Saját maga készítette az átiratokat, sokszor a feldolgozásokat is és tanítványait is arra ösztönözte, hogy készítsék saját maguk az átiratokat.

Emberként mindig szerény volt. Soha nem törekedett babérokra. Nem is kapott kitüntetést, csak akkor, amikor 75. születésnapja alkalmából felterjesztettem miniszteri kitüntetésre. Nagyon örült neki, de számára többet jelentett mindig az emberektől jövő szeretetet, megbecsülést. Örült tanítványai sikereinek. Szeretett növendékeivel együtt játszani.

.Tarjáni Tóth Ida (jobbra) volt tanítványával Herencsár Viktóriával

Amikor 1991-ben nagy nehézségek árán sikerült létrehoznom egy Cimbalom Világkongresszust, rögtön mellém állt és támogatott. A Cimbalom Világszövetség alapító tagja volt és részt vett több kongresszuson is, például Csehországban (1993) és Pozsonyban (1995).

1991. 1. Cimbalom Világkongresszus (Pécs)

1989-ben elmentem hozzá, hogy riportot készítssek vele, amit aztán egy róla szóló könyv megírásához szerettem volna felhasználni. Tulajdonképpen akkor ismertem meg igazi életét. Addig ő sem mesélt sokat saját problémáiról ugyanúgy, mint az ő tanára. Problémáit viccesen kezelte, vagy megőrizte magának. A könyv ugyan nem készült el időhiány miatt, mert még kellett volna hozzá pár anyag, dokumentum, de legalább most ez a megemlékezés megszülethetett az ő általa elmesélt történetek alapján. Sajnos, a dokumentumok összegyűjtésére már nem volt alkalmam, így csak a saját dokumentumaimat tudom itt bemutatni róla. Mindig ígérte, hogy összegyűjti nekem a fényképeket, plakátokat, írásokat, de az utolsó időben egyre kevesebb alkalom volt a találkozásra munkáim miatt, és amikor sikerült eljutnom hozzá, mindig arra hivatkozott, hogy elfelejtette. Aztán jött 2000, amikor még eltávozása előtt pár hónappal koncerten játszott. Amikor érezte, hogy nem sok van hátra, azt mondta nekem, hogy szeretne úgy meghalni, hogy elalszik, és nem szenved. Két hétig volt kórházban. Két nappal halála előtt még meglátogattam. Végig kedélyű volt, viccelődött minden problémával, szobatársait felvidította. Vidáman megjegyezte, hogy milyen vicces lenne, ha ő játszana a saját temetésén. Szavai valóra váltak. Úgy halt meg, hogy elaludt és temetésén az ő játéka szólt. Emberi, pedagógiai, művészi magatartása példamutató volt. Élete munkássága örökké velünk lesz, cimbalmosok őrzik emlékét.

Tarjáni Tóth Ida 80. születésnapján Herencsár Viktóriával